

L'aventura de 12 reclusos
a la Marató de Barcelona

Per què corren els presos?

JORDI PANYELLA

EDICIONS
SALDONAR

Per què corren els presos?

Jordi Panyella

#PERIODISME

Sinopsi

Per què corren els presos? és una història de llibertat, perquè córrer és el símbol primer d'una persona lliure, però és també el relat d'una desesperació, perquè no hi ha res més terrible que estar tancat entre reixes.

El periodista Jordi Panyella explica amb detall i implicació la història de dotze homes empresonats a Quatre Camins que van traspasar els murs del centre penitenciari per preparar-se per disputar la Marató de Barcelona del 2017.

L'entrenament va portar els reclusos a enfrontar-se als seus límits, a unes fronteres emocionals i físiques que no havien cregut mai que podrien superar. Es van convèncer que un dia podien guanyar.

Als perdedors, perquè un dia guanyaran.

«Només fracassen els que no ho intenten».

Taula

[Quilòmetre zero](#)

[La presó](#)

[Els presos](#)

[El *mister*](#)

[Mario](#)

[Córrer](#)

[El duel](#)

[Albert](#)

[El fang](#)

[Manuel](#)

[La gent](#)

[El mur](#)

[Miguel](#)

[Nadal](#)

[La llista](#)

[El col·leccionista](#)

[Marcos](#)

[El seminarista](#)

[Vint-i-un quilòmetres](#)

[Supermario](#)

[Montjuïc](#)

[El professor](#)

[Nando](#)

[Trenta quilòmetres](#)

[La decisió](#)

[El cambrer](#)

[La foto](#)

[El rebel](#)

La pasta

Els nervis

42 quilòmetres i 19,5 metres

Reincidents

Agraïments

Quilòmetre zero

No passa cada dia que dones la mà a un assassí, a un home condemnat per haver causat la mort d'un altre intencionadament.

No passa cada dia que la teva mà encaixa la d'un presidiari del mòdul número 7 de la presó de Quatre Camins, d'un individu a qui el sistema ha apartat de la societat per la seva conducta d'extrema violència, recloent-lo rere un mur altíssim i una reixa infranquejable.

No passa cada dia que la teva mà es troba amb la d'una persona a qui li ha tocat transitar per una existència radicalment oposada a la teva, una trajectòria vital que ha fugit del món de cotó fluix i de la moixaina del cotó de sucre, que no ha tingut la sort de dormir en el confort del coixí dels llibres, ni en l'abric de les paraules doctes, fent equilibri sempre sobre les dents esmolades d'una serra, ferint-se i ferint.

No passa cada dia que et veus cara a cara amb algú que ha desafiat la mort amb insolència i ha guanyat, algú que ha reptat amb arrogància la sort, i ha perdut.

No passa cada dia que estrenys la mà d'un home de qui mai hauries pensat que tindries ni el mínim interès a saludar.

No passa cada dia que et submergeixes en la vida d'un home, i en el moll de l'os d'una història, que mai hauries arribat a imaginar que coneixeries. I hi quedes atrapat.

Arriba el moment i allargues la mà, deixant a un costat un mur tan opac com invisible, bandejant el catàleg dels prejudicis més absurds,

oblidant el codi social dels recels injustificats, ignorant una cautela igualment absurda, i aleshores t'adones que la mà que ara encaixes és només una mà, una exactament igual que la teva o la meva, és només que aquesta ha servit també per matar i la teva o la meva no, o encara no. No hi ha cap diferència entre la mà que ha matat i la que no sap si arribarà a matar un dia, no hi ha cap diferència entre les mans que han empunyat una arma i les que ara sostenen aquest llibre, no hi ha cap diferència substancial en l'essència bàsica de les coses.

Qualsevol que estigui llegint ara aquestes línies i pretengui imaginar com és la mà dels homes que estan tancats al Mòdul 7 de Quatre Camins, que tanqui el llibre i es miri les seves pròpies mans. Unes i altres són exactament igual, no hi ha cap diferència.

Qualsevol persona pot arribar a convertir-se, un dia, en homicida, per estrany o absurd que aquest plantejament li sembli, per innocents i blancs que ara vegi els palmells de les seves dues mans.

A qualsevol li pot arribar el moment tràgic en la vida que l'atzar et juga una mala passada i la consciència decideix abandonar-te, de la mateixa manera que qualsevol pot fer seva, un dia, la idea boja de posar-se a córrer per completar els 42.195 metres d'una cursa de maratón. Perquè tothom pot fer passes enrere en el trajecte de la vida, però a la vegada tothom pot avançar i arribar molt lluny, una camada rere una altra, sense límits, si es marca un objectiu i es fa el propòsit d'oblidar les pors, saltar murs i superar les barreres.

Tothom ho pot fer, tothom pot arribar a travessar la meta d'un repte gegantí i de superació personal com és la cursa de la maratón, també aquells que no han corregut mai, ni per agafar el tren de la vida quan se'ls escapava, inclús aquells altres que un dia van córrer a abraçar el món del delicte i a qui la societat considera desferres humanes, éssers irrecuperables.

Aquesta història va de retalls de vida cosits en carn viva amb el fil del sofriment, un sofriment aliè i sobretot un patiment propi. D'un dolor molt profund, insondable, intangible, d'una pedra cantelluda i pesant recosida per sempre més a la motxilla de la vida, d'un cor i una consciència adolorida, però també —i sobretot— d'un patiment molt primari, bàsic, que neix i es manifesta a flor de pell, en el múscul que ara està a punt de rebentar de fatiga.

En aquest llibre s'hi relata el dolor de la carn i la pesantor de l'ànima. És la història de com el dolor físic, per insuportable que sigui, el que neix de l'esforç personal portat al límit, pot acabar alliberant el dolor emocional per molt que visqui atrapat en la presó física, la que formen quatre parets d'un centre penitenciari, i en la presó anímica que conforma el laberint de la ment i l'ànima.

Aquesta història va de gent que cau i d'homes que s'aixequen, de terribles errors, irreparables errors, però també d'encerts meravellosos, d'ensopegades injustificables i de passes endavant que persegueixen un demà millor.

És una història de mans que maten, i de mans que ajuden altres mans a alçar-se, i sobretot una història de passes decidides que marxen endavant. Aquesta és una història de contrastos brutals, com la vida mateixa, que avui et fa plorar i demà t'arrencarà un somriure.

La mà que ara, en el moment de l'encaixada, em transmet un esperit de cordialitat, que és gest de mesurada calidesa i, a la vegada, actitud de ferma, que és port d'acollida per a la mà forastera, ha estat en un instant brevíssim de la seva existència una eina homicida, martell exterminador d'una vida aliena. Tant se val si va ser a cops de mà oberta i nua en el fragor d'una absurda baralla de carrer, o percutint l'adversari amb tota la ràbia concentrada en el puny clos en un duel a vida o mort, o executant el gest tan simple, i brutal a la vegada,

d'acaronar amb un sol dit el gallet d'un revòlver o amb tots cinc dits aferrats sanguinàriament a l'empunyadura d'una arma blanca o, encara més simple, tant se val si va ser una mà aparentment innocent, un palmell blanc empenyent amb una suavitat carregada de traïdoria un cos per precipitar-lo a l'abisme de la mort.

Va passar el que estava escrit que havia de passar, i aquell gest homicida executat en un instant mínim potser no va arribar a ser ni un segon d'existència, protagonitzat per la mà que ara encaixa la meva, va marcar per sempre més el transcórrer per la vida de la persona que ara tinc al meu davant.

I malgrat tot, i per sobre de tot, davant meu hi tinc una persona.

Aquesta història no va ni d'assassins, ni d'assassinats, si bé alguns dels seus protagonistes s'han vist atrapats en el fanguer de la sang vessada. Aquesta història pretén explicar tot el que succeeix des del moment que la mà del condemnat i la meva desencaixen.

La condició humana ho és en tant que permet superar aquell moment fugaç en què no reconeixem el gest brutal que executen les nostres mans, quan les mirem i no ens reconeixem en el gest homicida que van protagonitzar, encara que aquell gest respongués a un impuls conscient i una acció voluntària.

La condició humana ho és en tant que ens permet reconèixer l'error comès, el greu error comès, sigui quin sigui aquest error, i tenir voluntat d'esmena.

Estrenyo la mà al condemnat per homicidi, però sobretot encaixo amb un home, encara jove, molt jove, que miro als ulls i els seus ulls em parlen: «Jo ja no soc aquell, soc un altre i vull demostrar-ho. Tens davant teu un home disposat a guanyar la cursa de la seva vida».

Les nostres mans se separen, miro l'home i li dic:

—Què, ens posem a córrer?

En tot allò que s'explica en aquest llibre les mans hi tenen molt poc a dir. És un relat vital construït des dels peus i estructurat des del cervell, sobretot a partir del cervell que un dia va manar les mans i avui mana les passes. És el relat del compromís de dotze interns de la presó de Quatre Camins que el setembre del 2016 van prendre la determinació de començar a entrenar-se per arribar a córrer la cursa de la Marató de Barcelona, el 12 de març del 2017; ells que viuen en un mòdul penitenciari amb vuitanta-set condemnats per delictes violents i un pati envoltat de murs altíssims on és impossible fer-hi quatre passes sense topar amb una paret perquè l'espai potser no arriba a fer de llarg ni la quarta part d'un camp de futbol. Ells que pràcticament no han corregut mai en la vida i que tenen unes condicions pèssimes, més aviat desfavorables, per poder posar-se a punt per al gran repte atlètic.

És també el compromís de l'equip directiu i el personal de tractament de la presó de Quatre Camins i d'una manera d'entendre el món penitenciari que tracta els presos com a persones en qui es pot confiar i no com a gossos a qui s'ha de témer i tancar en una gàbia perquè no escapin. Obrir la porta de la cel·la als presos, obrir la porta del mòdul on són tancats, obrir la porta principal de la presó als mateixos presos, interns tots ells amb llargues condemnes, i deixar que corrin en llibertat i a camp obert entrenant-se com ho faria un ciutadà lliure és una aposta tan arriscada com pròpia de gent intel·ligent, gent que creu en la bondat de la condició humana, en la capacitat de l'individu per redreçar conductes innobles.

Ningú s'entrena per matar. És la vida, o la mala vida, que et porta a acabar tancat en un lloc com Quatre Camins. Pel gran repte de la cursa de la marató sí; l'entrenament és obligat, la disciplina és indispensable. No es poden córrer 42.195 metres pels carrers de

Barcelona si abans no hi ha una determinació ferma, una preparació programada i de llarg recorregut. És absurd presentar-se a la línia de sortida d'una marató si durant els mesos previs no s'han sumat quilòmetres i més quilòmetres a les cames i al cervell, en un entrenament dur, molt dur, tan dur que t'ho fa qüestionar tot i arriba a fer-se insofrible.

Quan es mata, sovint, o gairebé sempre, és la vida que t'empeny a fer-ho. És la vida mateixa que t'acorrala en un carreró sense sortida, davant la víctima, et posa una arma a les mans, t'ennuvola la vista, t'anul·la la ment i et mana executar.

Quan es corre amb l'objectiu d'arribar al final, de traspasar l'arc de la victòria, és l'home que recupera el control sobre la seva condició de persona, és l'individu que es mou amb determinació cap a un objectiu de creixement personal, de plenitud. Delinquir pot arribar a ser molt fàcil, també molt plaent, arribar a completar la cursa dels 42 quilòmetres i 195 metres és un repte gegantí, és un gran interrogant que un individu es planteja a si mateix per posar a prova els límits de la capacitat de treball, d'esforç i de superació de la condició humana. «En seré capaç?». Aquest és el gran repte!

La presó

El primer escenari és la presó de Quatre Camins, un recinte de dimensions imponents situat al capdamunt d'un petit turó del Vallès Oriental, al municipi de la Roca del Vallès. El nom del poble és massa dur per a la bondat i la verdor del paisatge que l'envolta, però a la vegada és del tot escaient per donar sentit ple al castell medieval que s'alça, amb torres ben altes i merlets insolents, a un extrem del terme, entre boscos de pins. La Roca és, també, el nom amb què popularment es coneix la presó més tènica dels Estats Units, el penitenciar de l'illa d'Alcatraz, i sembla una broma de mal gust que a Catalunya algú pensés, al seu dia, construir un centre de reclusió d'homes en aquest emplaçament. I no només per la qüestió del nom.

El centre penitenciar de Quatre Camins es troba en un lloc perdut, un indret oblidat entre carreteres, nusos d'autopista que escanyen la comarca i vies de tren que hi obren cicatrius. Està tan perdut que el visitant que hi va per primer cop irremeiablement es desorienta, no sap trobar el camí i ha de fer mil i una marrades buscant la carretera correcta. Des de l'autopista que permet acostar-t'hi amb rapidesa no hi ha cap indicador, i no és fins a la carretera que uneix Vilanova del Vallès amb Granollers que hi ha un cartell indicador quasi invisible, mig caigut, situat a la dreta de la marxa, després d'un canvi de rasant en un tram on els vehicles agafen velocitat i abans d'un revolt, que assenyala la bona direcció. És un rètol que quan el veus tens la sensació que aquell que l'hi va posar s'avergonyia de fer-ho i va deixar

la feina a mig fer. És tan de sorpresa que apareix l'indicador que és molt fàcil que la cruïlla corresponent amb la desviació passi desapercebuda al visitant, i aleshores comença un pelegrinatge desconcertant per carreteres i carrers dels polígons industrials que envolten la zona en un joc absurd que arriba a ser grotesc perquè la presó, com que és elevada, es veu en tot moment, però resulta impossible d'encertar la carretera que hi condueix.

És talment com si algú hagués decidit ubicar el centre penitenciari en un forat negre, tallant totes les connexions amb el món exterior, com si els presos no estiguessin prou amagats rere els murs de formigó del perímetre penitenciari, com si la societat no donés ja prou de per si l'esquena a aquest univers de reclusió. És com si aquest mateix algú, després de tancar aquells homes en un lloc recòndit, hagués llençat la clau de la porta i hagués dit «No us preocupeu pel que els passi aquí dintre, només són presos».

Aquest dèficit en les indicacions viàries hi és des del primer dia, quan la presó es va inaugurar el 1989. Des d'aleshores han passat anys i s'han succeït administracions diverses i polítics de colors diferents en els càrrecs de responsabilitat i el nyap en la informació dels indicadors s'ha mantingut invariable. És una evidència que els presos no interessen a ningú, i tanmateix les presons són un reflex de la societat, mirall de tot el dolent que hi passa però també de tot el bo que hi pot succeir. Potser ningú ho sap però a Quatre Camins, per exemple, hi ha una activitat solidària amb molt d'èxit entre els interns que implica els reclusos en causes altruistes fora del recinte. Han estat dolents, sí, i per això estan tancats, però dins seu palpita també un costat bo i demanen una oportunitat per poder demostrar-ho.

Quan el visitant finalment encerta la ruta, després d'un gir molt brusc a la dreta de la marxa, es troba transitant per una carretereta

mal asfaltada que d'entrada sembla un cul-de-sac, com una d'aquelles raconades de la xarxa viària que Déu ha deixat anar expressament de la mà perquè les prostitutes que es guanyen la vida a cel obert i a cos despullat puguin despatxar-hi els seus clients. Però de seguida es veu que la via s'estén més enllà i que continua a través de dos passos elevats d'una amplada mínima, un primer sobre les vies del tren i un segon sobre l'autopista, i en aquest primer tram entre pont i pont es té la impressió d'estar circulant per un camí rural que un pagès amb diners s'ha fet enquitranar per pur caprici. Es tracta d'una carretera que tan aviat s'estreny fins a fer quasi impossible que hi passin dos vehicles de costat a la vegada com després s'eixampla, amb unes proporcions també irracionals, desmesurades, com si a l'enginyer de l'obra li hagués sobrat material asfàltic per abocar. És una carretera que salva un desnivell pronunciat i que sembla que no porti enlloc, que fa la impressió que al següent revolt s'ha d'acabar en sec i que el conductor haurà de fer mitja volta i tornar a començar la recerca. El trajecte és curt però desconcertant perquè el visitant té el ple convenciment que després de donar voltes i més voltes ha encertat la bona direcció, però no les acaba de tenir totes perquè en els primers revolts hi conflueixen altres desviacions que fan sorgir el dubte de si s'ha de fer girar el volant a l'esquerra, seguint el sentit natural de la marxa, o si cal agafar un dels trencants que apareixen per sorpresa a la dreta de la marxa. Finalment, la lògica s'imposa i serpentejant entre els verds camps de conreu del Vallès la carretera s'enfila fins a morir a la porta d'accés de la gran mola grisa i envoltada de reixats altíssims de la presó.

Els camps de conreu acostumen a ser llocs on regna el silenci i la quietud, i un silenci espès i una estranya sensació de tranquil·litat és el que dona la benvinguda al visitant que arriba a Quatre Camins i

s'adona que acaba d'aterrar en un paratge plenament rural. Quina diferència amb el bullici del carrer d'Entença de Barcelona, on l'estrèpit insuportable del trànsit de la gran ciutat castiga a cada moment la façana principal de la vella presó d'homes. A la Roca hi mana la quietud. L'aparcament per als vehicles dels visitants és immens, habilitat en un camp de terra i pedres on es pot elegir lloc sense problemes, sense presses. Quan es va a la presó no s'ha de tenir cap pressa. Allà dins el ritme és un altre, el batec el marca l'obligatorietat d'adaptar-se al moviment feixuc i cansat amb què s'obren i es tanquen els cancells que permeten passar d'un espai a un altre del recinte de reclusió, i a Quatre Camins aquesta cadència vital es percep així que apagues el motor del cotxe.

El promontori on s'alça la presó és un espai geològic excavat pel pas immemorial de les aigües del riu Mogent per un vessant i del riu Congost per un altre, dos dels cursos fluvials que donen forma i consistència al miracle de la vida que s'entesta a plantar cara a l'home i a la seva obsessió pel ciment que és el riu Besòs. Més enllà del Congost, i de l'autopista AP-7 que el trepitja, és a dir, a l'altre costat d'aquesta peculiar vall, hi ha una altra petita elevació de terreny, que correspon ja al terme municipal de Montmeló, on hi ha posat en forma de corona d'emperador el circuit de carreres de Fórmula 1 Barcelona-Catalunya. El recinte esportiu és un espai de competició però sobretot una fàbrica de soroll on espeteguen sense pietat els motors dels vehicles d'alta cilindrada, amb un brogit que eixorda el públic quan és a les grades i que s'estén incontenible amb una presència constant, fins i tot molesta, i sense aturador pels pobles veïns de la comarca, també fins a la Roca, també fins a embolcallar els mòduls de la presó. En aquest punt del Vallès hi conflueixen dos elements impossibles de frenar, d'una banda la boira que s'alça i que

cobreix el paisatge d'una cortina intrigant i una humitat desagradable, i d'una altra el soroll que genera el circuit.

D'aquesta manera, el visitant que arriba a Quatre Camins després de sorprendre's per la quietud del lloc torna a quedar sorprès per la insistència d'aquesta remor de fons, que primer intueix només que es tracta d'un soroll mecànic d'origen incert i que després quan alça el cap i distingeix allà lluny les graderies blanques i vermelles del circuit acaba identificant com l'activitat que genera l'entrenament dels bòlids. El contrast del soroll feridor de la velocitat amb la quietud corprenedora de la presó fa feradat. Potser no hi ha imatge més evident de la llibertat que la d'un vehicle circulant a tota velocitat. És una metàfora utilitzada una vegada i una altra pels fabricants de cotxes que anuncien els seus productes vinculant-los a aquest imaginari. A Quatre Camins, la llibertat de l'alta velocitat que emergeix del Circuit de Barcelona-Catalunya topa amb irreverència insolent contra els murs de formigó de la presó, contenidor d'homes privats d'aquesta condició essencial i irrenunciable de l'ésser humà.

Hi ha un altre soroll que crida l'atenció al visitant que arriba a la presó i que també té relació amb la velocitat. Provenent del fons de la vall, del costat del riu Mogent, se sent venir un brunzit metàl·lic com d'una massa ingent en moviment que fereix la resistència de l'aire. És una remor que s'acosta rabent i de cop i volta desapareix del tot. Són només uns segons de silenci perquè al cap d'uns instants de no res el so torna a fer-se present fins que s'allunya i, aleshores sí, acaba fonent-se. El soroll és el que aixequen els trens AVE que passen a tres-cents quilòmetres per hora a tocar de la presó i salven el petit pujol on hi ha el centre penitenciari travessant les entranyes de la muntanya per un túnel. És per això que el seu pas se sent amb aquesta intermitència d'ara sí, ara no, ara una altra vegada, ara desaparec. La presó de la

Roca, la de Brians, al municipi de Sant Esteve ses Rovires, i la de Puig de les Basses, a cavall dels municipis de Llers i Figueres, tenen en comú que per sota el lloc elevat on estan construïdes hi passa la línia del tren d'alta velocitat amb els seus túnels corresponents. Uns túnels d'una via ferroviària que connecta amb França, referent de llibertat durant molts anys quan en aquest país la llibertat no només la tenien restringida els presos. Uns túnels i unes vies per on cada dia hi transiten milers de persones desplaçant-se lliurement i a tota velocitat d'un lloc a un altre, mentre dalt de la muntanya, dins dels murs, els presos hi estan atrapats, hora a hora, dia a dia, setmana a setmana, any rere any.

Dins d'una presó el moviment i la velocitat deixen de tenir sentit, tot es capgira i l'home oblida que un dia va tenir la possibilitat de decidir lliurement on volia anar i a quin ritme. Voler anar ràpid, pretendre córrer dins de la presó no té cap mena de sentit. El ritme no el marca mai l'home, el marca el sistema.

Guanyar la llibertat no és fàcil. I un cop s'ha aconseguit, tornar a exercir d'home lliure pot resultar una empresa de difícil realització. És com el que ha tingut un greu problema de salut que l'ha deixat impedit i ha de tornar a aprendre a caminar o a parlar, quan creia que això ja venia de fàbrica. M'adono d'aquesta terrible circumstància amb motiu de la meva primera visita a Quatre Camins per tenir un primer contacte amb el grup de presos que s'han marcat el propòsit de córrer la Marató de Barcelona. Vull parlar cara a cara amb ells per convence'ls que em deixin explicar la seva història a les pàgines del diari *El Punt Avui*, per al qual treballa. És dimecres, 19 d'octubre, falten pocs minuts per a les deu del matí i camino per l'últim tram d'asfalt de la carretera que condueix a la presó. És una distància de cent metres entre l'aparcament de cotxes dels visitants i el primer

control de seguretat, consistent en una garita davant d'un reixat on s'han d'aturar els diversos vehicles de serveis i transport de mercaderies que volen accedir al recinte penitenciari. El contrast torna a ser brutal, perquè a l'esquena hi deixes una extensió de camps verds i boscos mentre et vas endinsant per un passadís asfàltic que t'engoleix com un embut i que està delimitat, per un costat, per una tanca alta de formigó que protegeix de mirades indiscretes el pàrquing on els funcionaris de la presó deixen el seu vehicle i, per un altre, per una successió de tanques metàl·liques que discorren paral·leles al gran mur de la presó, i tot plegat sota l'atenta mirada de la gran torre de vigilància que s'erigeix amb aires d'insolència des del centre geomètric del recinte penitenciari.

Franquejo sense problemes aquest primer control exterior passant per sota l'arc d'una porta que queda entre la garita i la gran tanca metàl·lica que barra el pas als vehicles. La porta és estreta però com que és oberta hi passo sense demanar permís a ningú i sense que ningú em demani cap identificació, lliurement. M'encamino aleshores travessant una esplanada cap a la meva esquerra, en direcció a la porxada que dona accés a l'entrada principal de la presó. Camino i de seguida paro atenció en un home que avança en sentit contrari a la meva marxa. És un individu alt i prim, que ja supera la cinquantena, que vesteix de forma irrellevant i que camina amb un cert desmanegament. Ajuda a transmetre aquesta imatge de persona desajustada el fet que tragina unes bosses voluminoses, d'esport, una de color vermell i l'altra d'un color fosc, plenes en extrem. És un pres que surt i s'emporta totes les pertinences que ha acumulat durant el temps de la condemna. Millor dit, ja no és un pres sinó un individu que acaba de recuperar la seva llibertat i que per la cara de desconcert

que fa em sembla endevinar que ha passat molt de temps tancat i que afronta la seva nova vida amb un cert recel i molta inseguretat.

Molts presos, quan surten per primer cop de la presó després de passar-s'hi anys amb la visió acostumada a mesurar distàncies molt curtes, així que trepitgen l'espai obert experimenten uns marejos i unes sensacions òptiques desconcertants, amb carrers que són a peu pla i que de cop i volta es converteixen en plans inclinats. Les olors que fa anys que no sentien també els sorprenden. Tot el que havia estat normal i que havien oblidat de cop i volta se'ls tira a sobre amb una muntanya de sensacions que els deixa aclaparats. No només això, hi ha presos que es poden passar deu o més anys sense sortir i quan tornen a trepitjar el carrer es poden trobar amb un món que no reconeixen, com va succeir amb els interns que van ingressar quan encara hi havia pessetes i quan van sortir els havien canviat la moneda per una cosa que es diu euro i que no havien vist mai ni sabien el valor que tenia.

Fixo un moment l'atenció en aquest home que camina cap a la meva posició i encara amb més motiu quan veig que l'individu dubta de per on ha de passar. Té la petita porta oberta, tal com l'he trobada jo, però no s'hi dirigeix amb decisió. És evident que per abandonar el recinte penitenciari només hi ha aquell pas i que davant seu, a l'altre costat de la tanca metàl·lica, i més enllà de l'últim tram de carretera que jo acabo de fer a peu, s'estén la immensitat del paisatge del Vallès que he deixat fa un moment a la meva esquena. Però l'home dubta de quin és el camí de la llibertat. Prové d'un món, el de la reclusió, on tot s'ha de demanar, on no es pot fer una passa d'una dependència a una altra sense el permís del funcionari de torn que vigila. No es pot passar d'un espai del mòdul a un altre fins que el reixat corresponent no s'hagi obert. És evident que és un individu lliure però també és evident que

ha perdut els hàbits de la llibertat. Me n'acabo de convèncer quan veig que s'atura i amb un to dubitatiu pregunta al funcionari que hi ha a la garita:

—Per on se surt?

La presó és això, l'anul·lació absoluta de les capacitats de l'home per decidir per un mateix.

Finalment, l'individu reprèn la marxa, traspassa la porta i observo com s'allunya amb el mateix pas lent i dubitatiu i no puc deixar de pensar on anirà. Tinc ben present la imatge de reclusos que a la sortida de la presó els van a buscar familiars o algun conegut que els fa de crossa en els primers passos en la llibertat recuperada i els dona suport, però no veig que a aquest home l'estigui esperant ningú, ni cap vehicle. I penso, on anirà? I penso que de la mateixa manera que a mi m'ha costat arribar a la presó a ell li costarà Déu i ajut poder marxar de Quatre Camins, no només perquè és un lloc recòndit i per les dificultats de comunicació, sinó per l'evident falta d'hàbit a trepitjar el carrer.

No tots els homes que abandonen la presó ho fan amb el rostre ple de temor i amb l'estigma del fracàs rondant-los com una aurèola maligna. Les estadístiques parlen molt a favor de les polítiques de reinserció perquè indiquen que només tres de cada deu presos tornen a delinquir quan surten de la presó. No només diuen això, sinó que cada cop hi ha menys reclusos tancats a les presons catalanes. Avui, els poc més de mil tres-cents interns que hi ha rere els murs de la presó de Quatre Camins on acabo d'arribar són part dels només vuit mil vuit-cents que hi ha a tot Catalunya, i escric la paraula només no perquè la xifra sigui baixa, que no ho és, sinó perquè en els últims anys no ha deixat de disminuir i ja comença a quedar lluny del rècord històric de 10.895 presos a què es va arribar el maig de l'any 2010.

Les xifres que hi ha avui en dia tornen a situar la població reclusa als mateixos nivells del 2006, quan aleshores es considerava que tenir poc més de vuit mil presos era una emergència nacional. La gran diferència és que durant aquests deu anys s'han construït noves presons per poder albergar els reclusos en condicions i aleshores hi havia un dèficit d'infraestructures evident que feia insostenible la situació a les presons i, a més a més, la població penitenciària va començar a augmentar incessantment i semblava que no tindria fre. La situació va arribar a ser tan crítica que aquell 2006 la presó Model de Barcelona es va veure obligada a fer cabre a les seves cel·les, que van ser construïdes per allotjar-hi un sol intern, fins a sis reclusos que dormien amuntegats en lliteres que anaven del terra al sostre, convertint aquells habitacles en espais insalubres i irrespirables. Vist des del passadís central de la galeria, aquelles cel·les semblaven caus per on la llum que entrava per la finestra diminuta i enreixada hi transitava amb dificultat, com demanant permís per obrir-s'hi pas. Més que cel·les semblaven coves d'on penjaven per tots costats estalactites en forma de roba estesa i altres pertinences dels reclusos.

Fa deu anys, a Catalunya, les estadístiques penitenciàries eren terribles perquè cada mes hi havia més presos que el mes anterior i això va obligar les autoritats a reaccionar posant en marxa un pla de presons per augmentar la capacitat de contenció. A Quatre Camins aquest pla va suposar la construcció d'uns mòduls amb estructura de prefabricat que es van ubicar damunt el terreny que ocupava el camp de futbol. Es van estrenar el febrer del 2006 amb l'etiqueta de provisionals però avui en dia encara estan en ús, tant es fan servir que conformen l'estructura del Mòdul 7, on hi ha tancats els presos que han comès delictes violents i on resideixen la majoria dels interns que participen en el repte de la maratón i amb els quals avui em trobaré.

Prefabricats, construïts amb maons de color de xocolata o a base de blocs de formigó, tots els mòduls de presons són iguals. Per arribar fins al Mòdul 7 de Quatre Camins cal transitar per un seguit de llargues galeries que travessen el recinte original de la presó i que et condueixen fins al final d'un llarg passadís on hi ha un últim cancell que dona accés a un espai exterior. Des d'aquí, i després de franquejar una altra reixa, s'accedeix a l'interior del mòdul, que es distribueix en tres grans àrees. A la planta baixa hi ha els espais comuns amb la cuina i el menjador, aules d'estudi i àrees d'esbarjo. Al centre, i tancat per tots costats amb vidres de seguretat que permeten una visió general, hi ha el lloc de comandament amb els funcionaris encarregats de la vigilància. En aquest primer nivell hi ha la segona gran àrea del mòdul: el pati, l'inevitable i necessari pati per a qualsevol espai de reclusió i que per si sol constitueix tot un microcosmos penitenciari. La tercera gran àrea és la de les cel·les, distribuïdes en dos pisos superiors i amb una capacitat per a cent interns. Dormen dos presos per cel·la i en algunes només un. El dia que visito el mòdul en la gran pissarra blanca del centre de comandament hi ha anotat amb un color vermell que destaca un número, el 87, que és el de presos que hi ha tancats. Com que el mòdul té capacitat per a cent interns, això vol dir que n'hi ha uns quants que tenen la sort de dormir tots sols.

Vista des de fora, una presó sembla un forat negre. Vista des de dins, té llum, i bona part d'aquesta llum és la que generen els equips de professionals que treballen al costat dels presos, gent que creu en els processos de rehabilitació i en les potencialitats del pres per reinserir-se a la vida després de complir condemna. Hi creuen incondicionalment, hi militen de forma vocacional i ho duen a la pràctica en el seu exercici professional dins de les presons amb una feina tan important com invisible. Aquest és el tarannà de l'equip

directiu de Quatre Camins, que treballa amb el propòsit d'aconseguir que quan arriba el dia que els presos recullen les seves coses en les bosses, es carreguen els embalums a l'esquena i surten per la porta principal ho facin trepitjant amb molta més seguretat i més capacitat d'èxit que l'individu amb qui m'he creuat a l'entrada. Treballen perquè l'home de les dues bosses i el pas titubejant sigui l'excepció i no la norma. Són gent decidida a fer que dins de les presons hi passin més coses bones que dolentes.

Aquest és el gran objectiu del Domingo Estepa, director de la presó, el Jordi Bartrés, tècnic d'esports del centre, i la Cèlia Àvila, educadora social. Em reuneixo amb tots tres al despatx del director abans d'accedir al mòdul on hi ha els interns perquè en primer lloc vull conèixer els objectius del centre apostant per l'experiència d'oferir a un grup de reclusos la possibilitat d'entrenar per a la marató. M'interessa saber també en quines condicions es produeix l'entrenament, i què suposa per a la seguretat de la presó. És gent molt oberta, parlem distesament asseguts amb comoditat en una sala gran i acollidora. Cap rigor, cap rigidesa en el tracte, res que pugui fer pensar en la fredor del món penitenciari. La reunió sembla una trobada de *runners*, perquè l'Estepa ja té alguna mitja marató a les cames, la Cèlia és llicenciada a l'Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya i ha participat també en unes quantes curses populars, el Bartrés és de tots i per qüestió de feina el que més en forma està, i jo, per la meua part, també fa temps que quan tinc temps em calço unes sabatilles i surto a gambar uns quants quilòmetres. Però no ens hem trobat per parlar de les nostres experiències atlètiques, sinó dels plans de reinserció dels presos a través de la pràctica de l'esport.

El director trenca el foc:

—Ja fa anys que permetem que alguns interns surtin a córrer fora de la presó, com també ja fa anys que es fan activitats esportives que impliquen sortides programades, la diferència és que mai fins ara ens havíem plantejat el repte de la marató, que suposa una complicació afegida. No és fàcil perquè des del punt de vista policial es considera una activitat de risc perquè implica que un mateix grup de presos surten a entrenar de forma consecutiva durant molts mesos, els mateixos dies de la setmana, sempre pels mateixos llocs...

Interrompo el director un moment per preguntar-li quants policies acompanyen el grup de reclusos en el seu entrenament fora de la presó. Aplicant la lògica de la seguretat que sempre s'ha de tenir en compte en el món penitenciari, m'he imaginat que els Mossos d'Esquadra han hagut de fer una espècie de càsting atlètic per triar aquells agents que estan més en forma per poder-los destinar a aquest programa. Però de seguida m'adono que aquesta idea és una bestiesa quan el director em respon clar i concís:

—Corren acompanyats de monitors, no hi ha policies. Es tracta d'una activitat formativa, educativa...

Aquest risc objectiu de fugida no preocupa ni el director ni els seus col·laboradors, que parlen amb molta seguretat transmetent la idea que saben molt bé el que fan quan obren la porta de la presó perquè els interns s'entrenin fora del centre sense cap tipus de vigilància policial. Sí, són reclusos amb condemnes molt llargues per delictes molt violents que corren en llibertat a camp obert i que després tornen pel seu propi peu a la cel·la. A qualsevol que no conegui el funcionament del sistema penitenciari modern, en un país modern i avançat com es reivindica aquest, només se li pot ocórrer pensar que els responsables de presons s'han tornat bojos o que els delinqüents d'avui en dia ja no són el que eren i no tenen res a veure amb el mite

del cèlebre Lute, el del camina o rebenta, aquell lladre de gallines que es va passar mitja vida escapant dels presidis i que va arribar a saltar d'un tren en marxa fugint de la Guàrdia Civil.

El director de Quatre Camins i el seu equip ja estan acostumats que els seus interlocutors facin cara d'incredulitat quan els parlen del projecte de la maratón. La Cèlia, amb més de vint-i-set anys d'experiència en programes educatius a la presó de Quatre Camins, intervé per il·lustrar-me sobre els beneficis que per als interns té la pràctica de l'atletisme i ho fa amb el relat d'una anècdota d'un cas que va viure ella fa anys. I és evident que un bon exemple val més que mil paraules:

—Recordo una mare d'un intern que li deia al seu fill: «Com has canviat, abans corries per escapar de la policia i ara ho fas perquè et donin alguna cosa». I ho deia en relació amb els permisos que obtenia per poder sortir de la presó gràcies als entrenaments.

L'educadora és una ferma defensora dels beneficis que obtenen els presos amb les sortides programades, que consisteixen en incursions a l'exterior del recinte amb el simple acompanyament d'educadors del centre i equips de voluntaris que fan feines de suport. Li demano que m'expliqui com treballen:

—Tot es fa de forma progressiva. La primera sortida consisteix a anar caminant tranquil·lament fins a una font que hi ha a prop de la presó i allà berenem, parlem una mica i després tornem al centre.

Mentre la Cèlia m'explica això no puc evitar pensar en els mètodes educatius que es fan servir per als nens petits dels nivells de preescolar que acostumen a començar les excursions fora de l'escola fent sortides de mitja jornada a espais oberts propers a l'aula on poden esbargir-se, sempre agafats de la corda, amb l'esmorzar que els han posat a casa dins de la motxilla. Nens que van a jugar al parc amb la mestra i

presos que van a la font a berenar amb la monitora, la mateixa idea educativa de tast de llibertat, el mateix concepte d'aprenentatge d'habilitats socials, per a dues realitats absolutament diferents.

Quan els presos ja han agafat un cert hàbit de tornar a trepitjar el carrer, aleshores poden prendre part en sortides programades de més volada, amb activitats concretes, moltes de caràcter esportiu, i en les quals la Cèlia fa anys que participa. Durant les quasi tres dècades de dedicació professional ha sortit amb milers de reclusos per conduir-los en les primeres passes de la llibertat, i el seu balanç és més que positiu:

—Durant aquest temps només he tingut una fuga. Va ser un dia en un partit de futbol. Van entrar al vestuari per canviar-se i quan van sortir n'hi havia un que no hi era. No sé com s'ho va fer però va desaparèixer.

—I com vas reaccionar, tu?

—Vam intentar actuar amb normalitat, vam jugar el partit i vam tornar a la presó a notificar la incidència.

Quan li pregunto pel destí que va tenir el fugat, somriu i m'explica:

—La policia el va agafar al cap de tres mesos.

La Cèlia encara té una altra anècdota:

—En una ocasió, quan tornàvem d'una sortida programada, en el moment de pujar a la furgoneta per anar a Quatre Camins un pres em va dir: «Mira, Cèlia, no pujo perquè tinc un problema i l'he de resoldre». Aleshores vaig ordenar a tots els interns que baixessin de la furgoneta i me'ls vaig emportar a un bar, vam fer un cafè, vam parlar entre tots dels beneficis i els perjudicis d'una fugida i finalment el van convèncer que no marxés. Vam pujar tots al vehicle i vam tornar a la presó com si no hagués passat res. Els beneficis que obtenen en aquestes sortides són extraordinaris i ells en són conscients. Els

perjudicis i el mal que es fan a si mateixos si escapen, també els coneixen.

La imatge d'un grup de presos donant arguments a un altre perquè no s'escapi i torni a la presó no té preu, és el món al revés. L'obligació de qualsevol pres és aconseguir la llibertat al preu que sigui, però els reclusos saben que el seu pas pel sistema penitenciari pot acabar sent una oportunitat més que un càstig si saben aprofitar els recursos que es posen a la seva disposició per reorientar la seva vida. I des d'aquest punt de vista els homes que participen en el projecte de la marató es poden considerar uns privilegiats. El Jordi Bartrés ho explica:

—Des del 12 de setembre que vam sortir a fer el primer entrenament i que tot just vam córrer uns vuit quilòmetres durant quaranta minuts, fins al 12 de març de l'any vinent quan se celebrarà la Marató de Barcelona, aquesta gent tenen programades un total de cinquanta-vuit sortides, cada dimecres i cada diumenge al matí. Això per a ells és molt motivador. Jo hi crec molt en aquest mètode, durant tot l'any passat vaig fer vuitanta-cinc sortides programades amb presos i això suposa molta feina perquè cada vegada que se surt cal seguir tots els tràmits administratius que preveu la llei i això és feixuc perquè implica molta paperassa, però val molt la pena.

Aplaudeixo la iniciativa i reconec que evidentment ha de tenir una repercussió positiva en els interns, però a la vegada els explico el cas de l'home que he vist sortir, que m'ha commogut, i em pregunto amb veu alta quants interns hi ha que de la presó no s'emporten res de bo. La Cèlia em deixa clar que davant alguns comportaments no s'hi pot fer res:

—A dins de la presó se'ls ofereix la possibilitat de formar-se i seguir programes de reeducació. Però tot això és voluntari. El que es vol menjar la condemna a plom es passa el dia al pati i tu no hi pots fer

res, i quan aquest home surt amb la llibertat definitiva està pitjor que quan va entrar.

No deixa de cridar-me l'atenció que l'única llibertat que el sistema penal no pot arrencar a una persona, per anys de presó que li caiguin, és la llibertat de no fer res, la llibertat de decidir passar-se tota la condemna al pati, la llibertat de voler ser sempre un inadaptat, una desferra humana. Sobre aquesta qüestió, el director vol dir-hi la seva:

—La presó és moltes vegades mental i és d'això que s'han d'alliberar. Aquí dins les rutines són les mateixes que al carrer; formació, treball i lleure, i a més a més hi ha una quarta pota que és la de la rehabilitació del delinqüent. Entrenar-se per a la maratón els serveix per reforçar la seva autoestima, i això és molt important per a un intern. Córrer també els ensenya una altra lliçó fonamental i és la d'identificar els propis límits. Aprendre a dir «No puc més» és una qüestió bàsica per a ells.

Ens hem entretingut una mica més del compte en la conversa amb el director, i acaba just en el moment que en el despatx que hi ha situat al costat comença una reunió de la junta de tractament del centre, precisament allà on es decideix quins presos poden gaudir de permís i quins no. Surto del despatx amb la Cèlia i el Jordi, que em condueixen a través de les galeries de la presó fins al Mòdul 7, on m'esperen els reclusos. Són passadissos llarguíssims, en forma de tub, amb finestres reixades a dreta i esquerra que estan obertes i per on entra un aire de temperatura desagradable que fa que l'espai sembli més fred del que realment és. Les galeries estan adornades amb obres d'art que han fet els mateixos presos, manualitats que pengen de les parets amb la idea de donar un toc de color a les galeries, on predomina el beix depriment i un verd tristot, gastat. Mentre caminem aprofito per